סימן לו:גידרה של המורדת ודין מזונותיה

הרקע העובדתי

בכניסת האשה לבית בעלה באה יחד עם ילדתה, אולם הבעל לא קיבל עליו שום התחייבות מפורשת ביחס לילדה. ישנם מקורות כספיים להחזקת הילדה, וע"ז אין דיון.

כתוצאה מיחס רע של הבעל לילדה עזבה האשה את בית בעלה, אולם טוענת שאם ימצא סידור מתאים לילדה באיזה מוסד שהוא, היא מוכנה לחזור לבית בעלה. בכיוון זה היתה הצעה מטעם ביה"ד האזורי בחיפה, וכפי שמתברר אכן פנתה האשה לשני מוסדות ונענתה בשלילה, אולם יותר מזה לא טיפלה בדבר, לפי טענת ב"כ --- משום ששמעה שהבעל אינו מסכים ממילא להמשך חיי אישות איתה.

הבעל לעומת זאת טוען, שבאותה שעה היה מוכן ורצה שתחזור אליו, אלא שאח"כ לאור התנהגות האשה אליו בשעת חליו (שלא באה אפילו לבקרו), שוב אינו מוכן לחזור לחיי אישות ורוצה שיחייבוה בקבלת גט.

האשה תובעת מזונות מאחר שלפי דבריה היא מוכנה לחזור לחיי אישות, אם רק ימצא הסדר בנוגע לילדה.

היש על האשה גדר מורדת?

דעת הרוב לראותה כמורדת "לאחר שהאשה לא הצליחה או לא רצתה לסדרה במקום אחר". ולענ"ד אין לכלול בחדא מחתא "לא הצליחה או לא רצתה", שבמקרה שעשתה כל מה שביכלתה **ולא הצליחה** למצא סידור לילדה אין עליה תורת מורדת, וכמו שיבואר:

במרדכי כתובות (קפו והו"ד בב"ח סי' ע"ז), כ' "דלא מיקרי מורד אלא בשעושה מחמת שנאה וכעס". וברי"ן כ' (לכת' ס"ד) על הני דמפרשי הסוגיא דכלתיה דרב זביד אימרדא, דהא דאמר התם דמשהינן לה י"ב חודש --- באומרת מאיס עלי: "שאין שיטה זו מחוורת בעיני שהרי הזכירו בהויה זו מרדה שתים, שלוש פעמים, ודוחק לומר דמרדה לאו דוקא". הרי שהר"ן לא חשיב טוענת מאיס עלי כמורדת. ואף הני ראשונים שכן מפרשים הסוגיא במורדת דמאיס עלי, היינו משום שבמובן מסוים גם זו מרידה, שמתכחשת לחובות שקיבלה עליה בשעת נישואים, ומסוג זה הם כל עניני מורדת שהוזכרו בראשונים ואחרונים (כולל הא דה"אור גדול" סי' ד'), וכזה הוא גם סוג מורדת שמביא הב"י סי' ע"ז בשם הרשב"א כשמעכבת לחזור לביתה שרוצה לצערו בכדי שישלם מה שלותה, שעכ"פ מטרתה לצערו וללחוץ עליו ע"י שאינה חוזרת. אכן כשמעכבת בגלל דברים שרוצה להתנהג כדרכו של עולם, ואין עושה זאת בכדי לצערו, אין עליה תורת מורדת, כזאת מצינו לענין הקפדת הבעל שלא יבקרו אותה קרובים שלה, שאם "אירע לה דבר כגון חולי או לידה" אינו יכול להתנגד (ע"ד, ט). ולא נזכר שם הגבלת זמן כמה יכולים לשהות אצלה, ולא נזכר גם מטרת הביקור. ונראה שהוא לאו דוקא כשבאים לעזור לה, אלא אפילו ביקור נימוסין גרידא, כמו שנהוג בעולם לבקר קרובים במקרה שמחה או צער, בכל מקרה שהוא אינו יכול להתנגד, והיינו משום שדרכו של עולם בכך, ואל"כ אתה משיאה שם רע בין שכנותיה.

וא"כ בנידו"ד כשאין היא מצליחה לסדר הילדה, הרי בחזרתה לבית בעלה בגפה, עליה להפקיר את הילדה להתגולל ברחוב או למוסרה לטיפול אנשי לשכת הסעד, האם אין זו תביעה לשנות מדרכו של עולם, מאחר שאין עול החזקת הילדה על הבעל, וכל רצונה הוא רק שתמצא על ידה? והרי רואים אנו יסוד בהלכה "שהבת אצל אמה לעולם" (פ"ב, ז) ואעפ"י שאין עליה חיוב כמבואר שם, מ"מ דרכו של עולם בכך כיון שזוהי טובת הבת. ולענין מינקת חבירו, דלר"ת הוא גם במזנה, כ' בבית מאיר והו"ד בכמה תשו' בחת"ס (א"ע ח"א ל"א-ל"ג) וקלסם, שאעפ"י שאין האם מחויבת בהנקתו "מ"מ סתם אם מרחמה בנה". והנביא צווח ואמר "התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה". וא"כ אשה עלובה זו שהברירה העומדת בפניה היא, או להפקיר את ילדתה או להתעכב מחוץ לבית בעלה, האיך ניתן לה תורת מורדת והיא אנוסה בדבר, ואין זה נוגד ההתחייבויות שקיבלה עליה כלפי בעלה, שאינה מורדת בו ואינה טוענת מאיס עלי. בפרט שבזמן נשואיה נכנסה הילדה יחד איתה, והרי זו הסכמה שבשתיקה שהילדה תימצא אתם. ובסי' קי"ד במש"כ הטור שאין חיוב עליו לזון את בת אשתו אא"כ קיבל עליו ומוכיח זאת, מקשה בב"י "למה הוצרך רבינו להאריך, שמהיכא תיסק אדעתין שיתחייב לבת אשתו שום דבר". ומתרץ הט"ז "דקמ"ל דל"ת כיון שהיתה הבת עמה תמיד וניזונת עמה, כשקיבל לזון את אשתו, הוי כאילו קיבל לזון גם את בתה וכו', דהא קי"ל הבת אצל אמה לעולם". א"כ כ"ז הוא רק לחיוב המזונות דל"א שמסתמא קיבל עליו זאת, אבל להיות עם אמה, בזה נראה באמת שמאחר שהבת אצל אמה לעולם, ה"ז כקיבל עליו שמסכים לזאת.

ונ"ל שזהו גם טעמו של הט"ז שם באו"ד שאם הבת משרתת את אמה צריך לתת לה גם מזונות. ובב"מ הו"ד בפת"ש שם תמה דאטו מחויב לשכור לה משרתת מי **שהיא** רוצה וכו'. אכן כוונת הט"ז נראית, שעל עצם המצאותה של הבת עם אמה אינו יכול לערער כלל, כיון שנכנסה עמה, והכלל הוא שהבת אצל אמה לעולם. ומאחר שכן הרי אין טעם להתנגדות שהיא תשרתנה ותקבל מזונותיה, שהרי אין הוא חסר מזה מאומה. והב"מ אמנם הזכיר שיכול למנוע אותה מביתו "בכמה אמתלאות", מ"מ נראה שגם הוא לא אמר אלא כשהאמתלאות נראות לבי"ד, אבל לא בסתם התנגדות. ובענייננו הרי הבעל עצמו לא גילה שום נימוקים נגד הילדה, ואדרבא כל הטענות היו **כלפיו** בנידון זה.

ובתשו' הרשב"א (המיוחסות, ק"ג): "כל שהיא טוענת שבורחת מפני חמותה **ולא במרד** יש לבעל לתת לה מזונות שאין זו מורדת וכו' ולמה תפסיד כל מזונות, והוא מכישה במקל שתברח", עכ"ל. והנה בתשו' זו חזינן שכל הדיון אינו שיחויב **הבעל** להוציא חמותה מביתו ואל"כ יהיה עליו דין מורד שאל"כ הו"ל לאשמעינן רבותא טפי, אלא כל הדיון הוא אם על **האשה** תורת מורדת. והיינו אולי עפ"י הראב"ד (פי"ג מאישות י"ד) שכל שהאשה באה בגבולן אין מוציאין אותן ממקומן, היינו שהיא אינה יכולה לבא בטענה עליו, ומ"מ גם היא לא הפסידה מזונות, כיון שהוא "שלא במרד".

]ויתכן שהביאור בדעת הרמב"ם שם שלא חילק מי בא לרשות מי הוא משום שאף פעם אין יכולים לבוא בטענה להוציא מי שהוא מהבית, וגם אם חמותה באה אח"כ, כשהבעל רוצה להחזיקה בביתו אין לטעון כנגדו, אלא שכל הדיון אם יש לאשה תורת מורדת. ובזה הוא שפסק הרמב"ם שיכולה האשה להתנגד לגור עם חמותה, וזהו אפילו **כשהיא** באה ברשות חמותה, שמ"מ אינה מחויבת לקבל "הכשת המקל"[.

וכ"נ מתשו' הרדב"ז תתמ"ט (ת"ו): "נשא אשה והתנה עמה שתדור עם צרתה, ואחר ט' חדשים אמרה שאינה יכולה לסבול וכו' לא דיינינן לה בדין מורדת כלל, דהא אמרה בעינא ליה ולא מצערנא ליה אלא אני רוצה לדור בפנ"ע, כי סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועתה א"י לקבל. וגם אין כופין אותו ליקח לה בית בפנ"ע שהרי התנה עמה שתדור עם צרתה, וגם אין לחייבו במזונות כיון שיצאה שלא מדעתו וכו' ובנ"ד אין כופין אותה לדור עם צרתה שאין אדם דר עם נחש בכפיפה, **ואין דנים אותה בדין מורדת דהא אמרה בעינא ליה ולא בדין מאיס עלי שהרי אינו מאוס עליה.** וכן אין כופין אותו לקחת לה מדור בפנ"ע שהרי התנה עמה, ולא לתת לה מזונות ולא תנאי מתנא"כ שהרי מרדה ויצאה ואינה משמשתו", עכ"ל. הרי שאין דנים אותה בתור מורדת אעפ"י שהוא אינו אשם בדבר והתנה עליה בפירוש שמשו"כ אנו דנים שאי"ח במדור בפנ"ע, ומ"מ גם עליה אין חיוב ואינה נחשבת בזה כמורדת. והא דהפסידה מזונות הוא מפני שיצאה מביתו ואינה משמשתו, כהא דסי' ע' סי"ב ברמ"א שאין האיש חייב במזונות אשתו אלא כשהיא עמו, וזה אינו מגדרי מורדת שאינה מורדת מעונה כמבואר שם, אלא שאין חיוב מזונות באשה אלא כשהיא עומדת עמו ומשמשתו. ואעפ"י שהזכיר בלשונו "שהרי מרדה" ודאי לשון זו לאו דוקא, והכוונה בעיקר מצד שאינה משמשתו כמו שסיים בדבריו, שאל"כ נמצא שסותר עצמו תכ"ד שכ' לפני כן שאין דנין אותה כמורדת. ומה שאמר שהפסידה גם תנא"כ נראה הכונה על אלה הכרוכים במזונות, דהיינו מדור וכסות ורפואה, שאל"כ למה הו"ל להזכיר קודם בהא דאי"ח לשכור לה מדור בפנ"ע מפני שהתנה עמה, ותיפוק ליה שהרי אין לה תנא"כ. וודאי לא יתכן לומר שכונתו לענין פרקונה וקבורתה, שגם במורדת תוך י"ב חדש לא הפסידתם לדעת הרא"ש דס"ל שעדיין לא הפסידה כתובתה (פ' אעפ"י סי' ל"ד, וכ"ה ברמ"א בשו"ע) "כיון שאינו יכול לגרשה בלא כתובה בתוך השנה", וה"נ הוא בנידון דהרדב"ז שלא הפסידה כתובתה כמבואר בדבריו שם.

והנה דעת הרוב נוטה לבאר הרדב"ז הנ"ל שהיא מורדת ממש ומשו"כ הוא שהפסידה המזונות ותנא"כ, והא דכ' קודם שאין דנין אותה כמורדת הכונה רק לענין שאין כופין אותה להיות אצלו כיון שנותנת אמתלא לדבריה, ודמי להא שהרמ"א סי' ע"ז לענין מאיס עלי באמתלא. אולם הרי הרדב"ז הזכיר בדבריו בפירוש שאין דנין אותה כדין מאיס עלי כיון שאינו מאוס עליה, ולענין מה הזכיר זאת מאחר שדן אותה בדין מ"ע ונותנת אמתלא. ותו דגם באומרת מאיס עלי באמתלא אין עליה תורת מורדת, שמשו"כ אין נוקטים נגדה בשום אמצעי כפיה, וזה עפ"י הסבר הרא"ש דפליג עלה דהרמב"ם שבמאיס עלי כופין אותו לגרשה לפי שאינה כשבויה, וטוען כנגדו הרא"ש נוסף על מה שיתכן שעיניה נתנה באחר, "מה נתינת טעם לכוף האיש לגרש ולהתיר א"א, לא תיבעל לו ותוצרר אלמנות חיות כל ימיה, הלא אינה מצווה על פו"ר". וטענות אלה אינן אלא נגד הכפיה לגירושין, משא"כ לענין שלא לכופה להיות עמו אין שני נימוקים אלה קיימים, שכיון שאינה ניתרת לשוק ל"ש הא דעיניה נתנה באחר, וכן הרי היא באמת נצררת אלמנות חיות, א"כ ממילא כלפי זה שאין לכופה לחיי אישות טענת הרמב"ם קיימת שאין בנות ישראל כשבויות חרב להבעל לשנוי להן, ע"כ לכו"ע אין כופין אותה לזה ואין לדון אותה כמורדת מטע"ז להפסידה שום דבר, והא שאין לה מזונות הוא מאותו נימוק שהו"ל כיון שאינה עמו לשמשו. וע"ע להלן בהרחבה במזונות בטוענת מ"ע.

וזהו רק בנידון דהרדב"ז או בטוענת מ"ע שהבעל אינו מעכב על ידה והיא היא המעכבת לחודא. משא"כ בנידו"ד שלהפסידה מזונות מצד שאינה תחתיו ומשמשתו א"א כמו שציינו מעכת"ר שליט"א בצדק, שזה אינו אמור בהאי גוונא שאינו רוצה כלל בשימושה. א"כ כל הדיון הוא רק מצד גדר מורדת, ובזה קיימת הטענה שאינה מורדת כיון שהיא אנוסה מצד דרכו של עולם ואינה מתכחשת להתחייבויות שקבלה עליה בשעת הנשואין, אדרבא סתמא דמילתא היה על דעת כן מעיקרא שתהיה הילדה גדלה בביתם, והוא הוא שחוזר בו עכשיו. מסקנא דמילתא: אם אין האשה מוצאת סידור מתאים לילדה באיזה מוסד מתאים, וביה"ד משוכנע בזה שעשתה את כל האפשרי ולא עלה בידה, אין על האשה גדר מורדת ולא תפסיד מזונותיה מדין זה. וע"כ אני בענ"ד מתנגד לפיסקא שבפס"ד האומרת שגם "כשלא הצליחה" לסדר הבת ואינה רוצה משו"ז לחזור בגפה, תורת מורדת עליה.

אכן נידון שלנו לפי הצעת הדברים בפרוטיקול נראה שהאם לא היתה מעונינת כלל לסדר הבת במוסד, שכן גם לאחר סירוב שני המוסדות לקבלה עדיין היה מקום להמשיך בחיפוש מוסדות, ולא מתקבל על הדעת שלא היתה יכולה למצוא מוסד שיהא מוכן לקלוט הילדה. ע"כ נראה שהכרזתה שפניה לשלום סותרת את התנהגותה המוכיחה בעליל שאין רצונה בסידור הילדה. ובכה"ג ודאי נראה שתורת מורדת יש לה, שאין על הבעל חיוב בכה"ג שישנן אפשרויות אחרות, להחזיק הילדה דוקא בביתו. וא"כ דמי להא דהרשב"א בב"י סי' ע"ז הנ"ל שמתעכבת מלחזור באמתלא שישלם קודם החובות שלה, שנוטה הרשב"א לראותה כמורדת, כי כל מורדת נותנת איזו שהיא אמתלא לסירובה לחזור. וע"כ **אני מסכים באופן מעשי** לניד"ד לראותה בגדר מורדת, מאחר שהיא מעכבת מלחזור לבעלה בטענה שאין לה הצדקה.

אכן עדיין איני נוטה להסיק מזה המסקנה המוסקת בפסה"ד לדעת הרוב שהפסידה מזונות ומטעמים שיבוארו להלן.

הפסדת מזונות למורדת - דינא או קנסא

דעת הרוב להעמיד שאלה זו שממנה תוצאות לניד"ד, שאם הוא קנסא אין זה אלא לאחר הכרזה, שבניד"ד אינה אפשרית כיון שגם הוא מסרב לשיבתה אליו, משא"כ אם הוא מדינא, ה"ז אפילו כשעדיין לא הפסידה כתובתה. ומסיק שזה תלוי במחלוקת --- דלהרא"ש והריטב"א הוא מתורת קנס, ולא כן למאירי שמלשונו נראה שהוא מדינא. וכן הביא לדייק כוותיה מהראבי"ה והרשב"א. והיה יכול להוסיף כדדייק מהמאירי, מדעת הרשב"א הו"ד בהה"מ פי"ד

מה' אישות ה"ח, וציין דבריו הב"י בסי' ע"ז שכ' שם: "ואין לה מזונות תוך **יב"ח כיון שאינה רוצה בו**", הרי שנוקט ג"כ הטעם לא מצד קנס אלא משום שאינה רוצה בו. והמדובר ג"כ כשלא הפסידה כתובתה כמבואר שם בדבריו.

אכן מה שנלענ"ד שאין כאן מחלוקת כלל **במתן הטעם** להפסד מזונות, אלא שדברי כל אחד מהם סובבים **בענין אחר**, וע"כ יצא מזה בהכרח גם הבדל בטעמים: דברי הרשב"א שבהה"מ, וה"ה דברי המאירי הם בענין טענת **מאיס עלי**, כמבואר שם ברשב"א שמפרש הא דכלתי' דרב זביד, וכן הא דמסיק דמשהינן לה ובהני יב"ח אין לה מזונות, הכל הוא דוקא בטענת מאיס עלי, וכ"ה לשון המאירי "שמאחר שהיא **מואסת בו** האיך הוא זנה". ובזה גם **ל"ש קנס וגם ל"צ להיזקק** לטעם קנס, כיון שהיא טוענת מאיס עלי ל"ש לקנוס אותה, כי מה פשעה שהוא מאוס עליה, אולם מאידך, מאחר שהוא מאוס עליה וברצונה שיוציאנה בטענתה, אינה יכולה לתבוע ממנו מזונות, שה"ז כמי שאוחז החבל בשני ראשים, שאם הוא מאוס עליה ואינה רוצה בו אינה יכולה לטעון למזונות שהם חיובים שבין איש לאשתו לשם חיי משפחה.

משא"כ הרא"ש, הרי דבריו הם לפי פירושו בגמרא הנ"ל דהא דמשהינן לה יב"ח אמור לא רק במאיס עלי אלא כש"כ במורדת, ולדעתו כפי שמביא הטור גם במורדת תוך יב"ח אלה לא הפסידה כתובתה, ומורדת הרי אומרת בעינא ליה, א"כ ל"ש להפסידה מזונות מטעם שמואסת ואינה רוצה בו, שהרי היא כן רוצה בו, אלא שרוצה לרדותו במרידתה, ע"כ טעמו של הרשב"א שהם הם גם דברי המאירי לא מספיק להפסידה המזונות, אלא שבכה"ג של מורדת הרי יש טעם אחר וזהו מש"כ הרא"ש, שבמורדת **קנסוה** כיון שעושה זאת **במרד** ובמעל. (ויצא לו זה להרא"ש מפני שמפרש מסקנת הגמרא שמשהינן לה ואין לה מזונות אתרוייהו סוגי דמורדת קאי, הן במ"ע והן באומרת בעינא ליה, ובע"כ שיש כאן גם משום לתא דקנס, אולם טעם זה הוא רק לענין בעינא ליה וכנ"ל, ואילו לענין מ"ע ודאי מודה לטעמו דהרשב"א דטעם קנס ל"ש התם כלל תוך יב"ח כשם שלא קנסוה מידי בכתובתה).

ובזה היה אולי למצוא פשר כונת הטור במה שהעתיק דעת הרא"ש כנ"ל שגם במורדת אינה מפסידה כתובתה תוך זמן יב"ח. ובב"ש (ע"ז יג) רמז שאין זה מוכרח כלל בדעת הרא"ש "אלא שהטור כ"כ". אכן לפי הנ"ל הרי לכאורה דעת הרא"ש היא בהכרח כהבנת הטור דבריו, כיון שנימק הא שהפסידה מזונות מדין קנס, וזה הרי מוכרח כנ"ל שהוא רק במורדת דבעינא ליה. וא"כ הרי מוכרח שתוך זמן זה לא הפסידה כתובתה, דאי הפסידה כתובתה למ"ל לנימוק דקנס, ותפ"ל מצד דתנ"כ ככתובה, וכיון שהפסידה כתובתה ממילא הפסידה גם המזונות. אע"כ ס"ל להרא"ש דלפי התקנה דמשהינן לכולהי מורדת יב"ח אף זו שטוענת בעינא ליה לא הפסידה תוך זמן זה כתובתה, ע"כ הוכרח להזקק לטעמא דקנס. א"כ צדק הטור בפירוש דברי הרא"ש, כ"נ לכאורה. אמנם עי' להלן שיש מקום לקיים הערת הב"ש.

ומעתה בנידו"ד ל"ש לא טענת קנס כמש"כ כ' הדר"ג (הגרי"ש אלישיב שליט"א), ואף טעם הרשב"א והמאירי ל"ש כאן, כי דבריהם הם כנ"ל רק בגוונא שטוענת מאיס עלי, אבל הכא הרי רוצה בו, א"כ א"א להפסידה אלא משום לתא דקנס בלבד, והכא ל"ש קנס, כיון שגם הוא מורד עליה, וכמש"כ מעכתר"ה.

מזונות דמורדת תוך ד' שבתות

כב' הדר"ג דיק מהראבי"ה שהביא הירושלמי לענין מורדת שחלתה לחיוב מזונות. ומאחר שהירוש' קאי תוך ד"ש, ש"מ שהראבי"ה מפרשו לענין מזונות, וש"מ שגם תוך זמן זה אעפ"י שעדיין לא הפסידה כתובתה אין לה מזונות, והיינו מדינא. כן הביא מתשו' הרשב"א שהו"ד בב"י סי' ע"ז שלדעת ר"ת והרי"ף איבדה מזונות במרדה, והדברים ע"כ סובבים תוך ד"ש וכמו שהבין החזו"א "אע"פ דעדיין לא הכריזו עליה ד"ש ועדיין לא הפסידה כתובתה". הרי דהני רבוותא סברי דמפסדת מזונות לא מצד קנסא אלא מעיקר הדין עכת"ד.

ע"ז יש להעיר: כבר החזו"א עצמו תמה שם, לפ"מ שהבין דברי הרשב"א כנ"ל, היכן מצא זאת ברי"ף וברי"מ, שלא הוזכר בדבריהם כלל על מזונות דד"ש. ואני מחזק התמיה שהרי הריטב"א בתשו' סי' ק"נ נוקט בפשיטות בדעת הרמב"ם שלא הפסידה מזונות אלא אחר ד"ש, וז"ל: "והסכימו גדולי רז"ל וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל שהמורדת מתשמיש שפוחתין מכתובתה מדין משנתנו או שמפסידין אותה אחר ד"ש כדעת רבותינו שחזרו ונמנו על זה, כי לעולם יש לה מזונות ורפואה ותנא"כ עד שתפסיד כל כתובתה" ע"כ. וכ' עו"ש במה שמשמע מהירושל' שהמורדת הפסידה מזונותיה: "א"נ דההוא בתוך יב"ח דמשהינן לה אגיטא וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל". ע"כ. וכזאת היא ודאי משמעות הפשוטה והברורה של הרי"ף והרמב"ם שהעתיקו דברי הגמרא שאין לה מזונות בהני יב"ח בלבד, ואיך יתכן שהרשב"א יאמר בשמם ההיפך ממשמעותם.

והנה כב' הרד"ג רוצה לבאר הרשב"א עפ"י הגירסא שמביא בס' העיטור שלא היה כתוב שם בהנך תריסר ירחי שתא לית לה מזוני. וגם אני חשבתי מעיקרא לבאר כן הרשב"א. אולם חזרתי בי, מאחר שעכ"פ זוהי תוספת של רבנן סבוראי, ל"ש לתלות זאת בדעת הרמב"ם והרי"ף. אולם הן גם אילו היינו מפרשים כן ברשב"א אכתי אין לנו בדבריהם אלא בהני תריסר ירחי שתא, וזהו כבר לאחר שהפסידה הכתובה, ומנין לו להרשב"א לחדש בדעתם שגם בהני ד"ש שקדמו ליב"ח שבהם עדיין לא הפסידה כתובתה נמי אין לה מזונות. הרי אדרבא איפכא משמע מדבריהם שרק בהני יב"ח הוא שהפסידה מזונות ולא קודם לכן, ואם יש לו לרשב"א איזו שהיא סברא שלפיה יש לה להפסיד מזונות בד"ש יותר מאשר ביב"ח (אני כשלעצמי איני יודע איך תתכן סברא מעין זו), עכ"פ איך יתלה זאת בר"מ ורי"ף שלא דברו מזה כלל, ואין זה קשור כלל בדבריהם, אם קיימת סברא מעין זו להפסידה מזונות בהני ד"ש דוקא.

]הן אמנם דברי הריטב"א בתשובתו שם באשה שהלכה מבית בעלה שמסיק שלא הפסידה מזונות נראים סותרים לדברי עצמו מש"כ בחידושיו, והעיר ע"ז הרב קאפח בהערותיו שם, אולם מצינו כהנה וכהנה בדברי הראשונים שחוזרים בהם בפסקיהם ממש"כ במקו"א. ואין זו גם סתירה ממש כי בפירושו נראה **כמסתפק** בדבר אם אין לה **לגמרי** מזונות. בכל אופן אין מכוח הסתירה לפקפק בעצם השתייכות התשו' לריטב"א, ובפרט שכאמור דברי הרמב"ם ברור מללו בנידו"ד כהבנת הריטב"א בתשו' הנ"ל וכנ"ל].

ע"כ אמינא שכוונת הרשב"א היא באמת רק **לאחר** ד"ש של הכרזה, ומ"מ צדק במש"כ שכך יוצא לדעת הר"מ והרי"ף ואילו "מעיקר הגמרא לא נראה כן", דהרשב"א **לשיטתיה** אזיל שמפרש כל דברי הגמרא שמשהינן לה יב"ח ואין לה מזונות בהני יב"ח, הכל לענין אומרת מאיס עלי דוקא, ואילו במורדת דבעינא ליה וכו', ס"ל ששם יש דין של ד"ש דהכרזה ותו לא מידי, ולאחר מכן "הבעל יגרשנה אם ירצה או יקיימנה" (ההי"מ בשיטה זו). והאי "יקיימנה" הרי פירושו שאם לא תתרצה לו יעגננה, כיון שהעיכוב אינו מצדו. ובכי הא שהיא תובעת שיגרשנה והוא אינו מסכים ונשארת אגידא גביה, יש מקום לחייבו במזונות לא מדין תנא"כ אלא מדין אגידא גביה, כמו במגורשת ואינה מגורשת (כתו' צ"ז :) ועי' בריטב"א בתשו' הני"ל שהזכיר ג"כ סברא זו. וע"כ יש מקום לומר לשיטת הרשב"א שאם מעגנה לאחר ד"ש יש לה מזונות, אעפ"י שאיבדה כתובתה ותנא"כ. ולומר שיש כאן קנס אין לנו שום ראיה, מאחר שלרשב"א הגמרא שאמרה שהפסידה מזונות תוך יב"ח לא מיירי בהא אלא באומרת מאיס עלי, דהתם **מדינא** אין לה מזונות, כיון שמאוס עליה, והא דמתעכב מלגרשה הוא מתקנ"ח **לטובתה** שמא תמלך בה. וכ"ז לרשב"א לשיטתיה. משא"כ להר"מ והרי"ף, גמרא זו שאין לה מזונות נאמרה באומרת בעינא ליה וכו', א"כ נאמר בזה **בפירוש** שאין לה מזונות ואינו חייב בהם גם מצד אגידא גביה, וזה הוא או מטעם קנסא, או משום שלא אמרו חיוב באגידא גביה אלא כשזה לא בא מחמת פשיעתה. עכ"פ ראיה זו קיימת רק משיטת הר"מ והרי"ף ולא מגוף הגמרא, שמתפרשת לרשב"א באו"א וכנ"ל.

והבנה זו בדברי הרשב"א מסתייעת גם מדברי הריטב"א עצמם שכ' בחיד' כתובות הנ"ל (ק"ב) לענין חיוב מזונות כשאינה אצל בעלה שאי"ח בהם "אפילו לדברי האומר שיש מזונות למורדת גמורה" וכו', ומי הוא זה האומר כן, אם המדובר תוך ד"ש הרי זוהי דוקא דעת הריטב"א עצמו בתשו' הנ"ל, וגם ל"ש לכנותה מורדת גמורה שעדיין מתרים בה ויתכן שתחזור בה ע"י ההכרזה, ואם לאחר מכאן תוך יב"ח, הרי זו גמרא מפורשת מרבנן בתראי שאין לה מזונות, ומאן פליג עליה. אכן לפי הנ"ל הכוונה באמת תוך יב"ח ובמורדת גמורה --- כלשונו, היינו שטוענת בעינא ליה, והיא דעת הרשב"א, שכנ"ל ס"ל שאין מקור בגמרא לפוטרו ממזונות מצד אגידא גביה, כשמעכב אותה כדי לעגנה.

ולפ"ז צדקו יחדו דברי הרשב"א והריטב"א ודברי הרשב"א ברורים ובהירים בע"ה. אמנם בהמשך דברי הרשב"א שם טוען כנגד אותו חכם שרצה לתלות חיוב מזונות בכתובה והרשב"א הוכיח לו שלא כן הדברים ואין זה קשור בזה. א"כ לכאורה נראה מזה שדברי הרשב"א סובבים באופן שלא הפסידה כתובתה שמ"מ מזונות הפסידה. אך אין מזה ראיה די"ל שהאמת אמר לו שאין זה כלל, שמזונות קשורים בכתובה, אולם בניד"ד הפסד המזונות הוא רק בהפסד הכתובה.

עוד נראה שאפילו אם נפרש הרשב"א בהפסד המזונות במורדת מתשמיש לא רק כשהוכרזה כמורדת וכבר הפסידה כתובתה, אלא שעצם המרידה מפקיעה חיוב המזונות (ובזה א"ש יותר לשון הרשב"א שם) שמ"מ אין זה מפני שלא תקנו מזונות במורדת שלפ"ז גם כשהוא גם כן מורד מ"מ אין לה מזונות אלא הוא **מאותו נימוק** שכ' הריטב"א לענין אם אינה רוצה לאכול עמו שלא תקנו מזונות אלא ביושבת תחתיו ומשמשתו, וס"ל לרשב"א שמטעם זה עצמו גם במורדת מתשמיש לא גרע מזה. וכך מתפרשת לפ"ז הגמרא אליבא דהרי"ף והר"מ במ"ש שאין מזונות בהני תריסר ירחי שתא אעפ"י דאגידא גביה, כיון שאינה משמשתו (ול"ד למגורשת וא"מ שאינו מעונין ואינה יכולה לשמשו). וסייג לדברי מה שהרמ"א בסי' ע' מעתיק ההלכה בפשיטות כהריטב"א הנ"ל שאם הלכה ואינה רוצה לאכול עמו אין לה מזונות, ולכאורה הרי הרשב"א בתשו' הנ"ל דקאי באשה שהלכה מבית בעלה ואינה רוצה לחזור אליו כלל, ומ"מ לא בא עליה להפסידה המזונות מצד שאינה עמו לשמשו אלא מצד דיני מורדת נחית עליה, שמזה לכאורה נראה שלא ס"ל לרשב"א שמצד שאינה רוצה לאכול עמו מפסדת מזונות. אמנם הב"י בב"ה סי' ע' וסי' ע"ז מציין מהתם להכא, ואולי כיון לרמוז ע"ז. אך הן לפנינו הרמ"א בפסקיו כמעלים עין מזה. אכן לפי הנ"ל י"ל שבאמת אין סתירה, כי דברי הרשב"א ג"כ רק מכוח זה שאינה משמשתו קאתי עלה, באופן שהכל היינו הך, ולא הוצרך הרשב"א להזכיר הא דאינה אוכלת עמו, דס"ל דבכה"ג שגם אינה מתרצה שישמש עמה, יש נימוק יותר להפסידה, ומ"מ הכל מטעם אחר, מצד שאין מזונות לאשה אלא ביושבת עמו, הן לתשמיש הן לשאר שימושים דבשעת סעודה וכיו"ב.

וממילא בניד"ד שהוא אינו רוצה בשימושה, אין מקום להפסידה המזונות כדרך שאין מקום להפסידה המזונות מצד שאינה אוכלת עמו וכנ"ל.

ומדברי הראבי"ה הרי ודאי שאין ראיה לנידו"ד, ואף כב' הדר"ג לא כ' בו אלא "וכן משמע". אבל לפי האמור לא יתכן כלל פירוש כזה בדבריו, כי תוך ד' שבתות לא מפסידה מזונות לכל הדעות. אלא דבריו מתפרשים בפשיטות, כי ספיקו היה אמנם בתוך יב"ח, בכה"ג אין לה מזונות, ונסתפק בחלתה שעכשו העיכוב אינו מצד מרידתה וע"ז הוא שמביא מהירוש', שאמנם אין שם המדובר לענין מזונות כיון ששם המדובר על ד' שבתות, אלא שמ"מ אנו שומעים מהירוש' שאונס שבא לאחר מכאן תוך ימי המרידה אינו מוריד ממנה הדין של מורדת, ומשו"כ הירוש' לומד מזה גם לענין בריחת ע"ע, שחולי שאח"כ כאילו אינו. א"כ ה"ה בתוך יב"ח שהפסידה המזונות מחמת מרדה שגם אם שוב חלתה בינתיים, לא נפקעת ממנה תורת מורדת, וז"פ.]ועפ"י האמור בכונת הרשב"א חוזרת הערת הב"ש בדברי הטור למקומה, כי ממה שהוצרך הרא"ש לנמק הפסד המזונות בקנס חכמים ולא מצד תנ"כ ככתובה, אין ללמוד דס"ל לרא"ש שגם מורדת דבעינא ליה לא הפסידה כתובתה תוך יב"ח, די"ל דגם להרא"ש הוקשה הא דהרשב"א דמ"מ יתחייב לה מדין אגידא גביה, ולזה הוצרך לטעם דקנס. ובדעת הטור י"ל אולי דלא ס"ל להאי סברא שלא נאמר אגידא גביה אלא בגונא שלא פשעה וכנ"ל ויש פנים לכאן ולכאן. וע"ע בס' בני אהובה פי"ד מה' אישות ה"י].

מסקנות

א. כשהיא מעוכבת מלחזור בגלל טענה שנראית לבי"ד, כגון מצד רחמיה על בתה שסובלת בבית הזה, ואין לה אפשרות סידור נאות, אין לתת לה דין מורדת, גם אילו היה הבעל מוכן לקבלה חזרה. בנידון דידן שבעלה הצהיר שאין רצונו להחזירה אליו אין טעם כמובן לעשות פעולות שהן לשם מציאת מוסד מתאים לילדה כיון שהוא ללא כל תועלת. וממילא לא הפסידה מזונותיה מצד עצמה.

ב. בנידו״ד כשהבעל מכריז שאינו רוצה בחזרתה, שממילא אין להכריז עליה כמורדת, אינה מפסידה מזונותיה, כי כאן ל״ש טעם דקנס שהוא רק בהוכרזה למורדת, ואף מעיקר הדין ל״ש להפסידה שלא נאמרו הדברים אלא בטוענת מאיס עלי ואינה רוצה בו, משא״כ נידו״ד שכן רוצה בו, אף אם נדוננה כמורדת וכדעת כ׳ הדר״ג, מ״מ קנס ל״ש הכא, וממילא נשאר בחיובו כלפיה.

יצויין כי למעשה הוחלט ברוב דעות שלא לשנות את פסק-הדין המעורער, אלא לדחות את הערעור.

סימן לז : גידרה של מורדת-מאיס עלי ודין כתובתה

הנדון שלפנינו: ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי פתח-תקוה שהתיר למשיב לישא אשה אחרת על אשתו המערערת-מורדת הטוענת ״מאיס עלי״ ויחד עם זה תובעת כתובתה.

להלן הערות על דברי ידידי הגר״ע יוסף שליט״א, ובתוכן תתבארנה ההערות גם על פסה״ד מאת ידידי הגר״א גולדשמידט שליט״א.

א.

הנה ידידי הרבנים הגאונים שליט״א דנים בענין אומרת מ״ע ותובעת הכתובה אם דיינינן בה דין מורדת להכרזת ד׳ שבתות, או דיש בה דין מ״ע, ובזה לאיזה שיטות הראשונים מפסידה כתובתה מיד. והדיון הוא עפי״מ שהביא הרמ״א מתשו׳ הר״ן שבכה״ג דתובעת הכתובה דנין בה דין מורדת לפחיתות הכתובה, וסובב הויכוח בדעת הרא״ש בתשובותיו שנראה שלא ירד לחלק בין תובעת כתובה ללא תובעת.

כב׳ ידידי הגר״א גולדשמידט שליט״א מסיק דאין בזה מחלוקת ולא נחת הרא״ש לחלק כי אין בנידון דידיה נפ״מ מזה. ואילו כב׳ ידידי הגרע״י שליט״א כ׳ דמוכח דהרא״ש פליג באמת בהא אדהר״ן, וכן שגם הרשב״א פליג בזה עפי״מ שכ׳ רבינו ירוחם משמו. ועפי״ז מסיק דלענין להוציא ממנו ממון כתובה יש לו לטעון קי״ל. ולענין יב״ח דבטענת מאיס עלי הביא לחבל אחרונים שנוקטים דמפסדת מיד, ״נמצא שאף הפוסקים החולקים על הרמב״ם בדין הכפיה מודים לו בענין הממון שמפסדת כתובתה מיד״.

וע״ז אני אומר, אם כהנחת מעכתר״ה שליט״א דבמ״ע מפסדת כתובתה מיד, כי אז אין נפ״מ כלל מהדיון אם הר״ן והרא״ש פליגי בהא או לא, דהרי הר״ן לא אמר אלא דחיישינן להחמיר עליה לתת לה דין מורדת, והיינו ע״כ לענין להפסידה בלאותיה בהפחתת כתובה, וכן שלא לכופו לגרשה אליבא דהני שיטות דס״ל במ״ע כופין לגרשה, אבל להקל עליה מאשר בדין מ״ע הן לא יתכן, שהרי היא עצמה טוענת מ״ע, וא״כ איכא בזה הודאת בע״ד, וודאי שכל מה שדינה להפסיד במ״ע גם היא מפסדת, דהרי ז״ל הר״ן: ״האומרת מאיס עלי ורוצה אני להתגרש וליטול כתובה **חוששין** שמא עיניה נתנה באחר, וחזר דינה לדין המורדת״.

[הן אמנם לשונו שנקט ״וחזר דינה לדין מורדת״ קשה לפי הנ״ל, שכן יש לה גם חומר דמ״ע, ורק לענין בלאותיה יוצא חומרא ע״י דיהבינן לה דין מורדת, אך י״ל אולי דלר״ן לשיטתי׳ המבוארת בפירושו של הרי״ף, וכן לשיטת הרא״ש, שבכל מ״ע נקטינן דאין מפסידה אלא אחר יב״ח, א״כ איכא רק חומרא בהא דיהבינן לה דין מורדת. ומ״מ מידי קושי לא יצא, דהרי בתשו׳ זו מביא הדעות האחרות דסברי שלא הוזכרו יב״ח לענין הפסד הכתובה, רק לענין להשהות הגירושין, א״כ הו״ל להזכיר דיהבינן לה תרי חומרי להני שיטות, ולהלן אי״ה יתבאר].

ב.

אמנם בחזו״א (ס״ט סק״ג) כ׳: ״ואין דין מ״ע אלא דוקא בכה״ג, אבל אם רצונה לצאת שנתנה עיניה באחר, או שרצונה בממון שתוציא ממנו, אף שסו״ס רצונה להתגרש, מ״מ אי״ז בכלל מ״ע אלא בכלל מורדת דבעינא ליה וביד משתדלין לעשות שלו׳ ביניהן, וגוערין בה ומכריזין עליה ואין מפסידים כתובתה לאלתר״.

אך דבריו לענ״ד תמוהים מאד, דכיון דאומרת מ״ע, דבכה״ג הדין שמפסדת הכתובה לאלתר, איך יתכן דעי״ז שנתנה עיניה באחר נקל עליה שלא להפסידה ממה שמפסדת בטענת מ״ע? וגם אילו היה כדבריו בגוונא שאנו יודעים בבירור שכל טענתה היא רק מחמת עיניה נתנה באיש אחר או בממון (מה שג״כ לא מסתבר כלל וכנ״ל), מ״מ בגוונא שאי״ז בטוח ויתכן גם שהוא כדבריה שמאוס עליה, ודאי שאין מקום להקל בדינה מכל טוענת מ״ע, א״כ כל הדיון אם הרא״ש והר״ן חולקים אהדדי אין לו ענין לנידו״ד, שהשאלה היא להפסידה כתובתה כדין הטוענת מ״ע.

ג.

ואי יהיבנא לכו הנחה זו שבגוונא שנתנה עיניה באחר, ואפילו אם אין זה אלא חשש בעלמא, מ״מ נפקע דין מ״ע להפסד הכתובה ויש בה דין מורדת לכל דיניה, לדעת הר״ן, כי אז אין הוכחה שהרא״ש פליג אהא, דהרי בא״ד מסיקים מעכתר״ה שליט״א דבזה הדבר תלוי לפי ראות עיני הדיינים, ואם רואים שאין מקום לחשוש שמא נתנה עיניה באחר, כי אז יש לה דין מ״ע, א״כ הרי דברי הרא״ש בתשובתו יכולים להתפרש דמיירי בכה״ג. וכך נראה גם מלשון השאלה, שהיתה זקנה ולא היו יחד אלא ימים אחדים, ואף היא לא תבעה הגירושין אלא הוא הוא שתבע שתחזור אליו, א״כ בכל כה״ג אין שום יסוד להעלות חשש שעיניה נתנה באחר, ובגוונא שאין חשש, הרי גם הר״ן מודה.

ד.

וחילוק זה יוצא מוכרח גם מתשובת הרשב״א, דהרי הר״ן כ׳ בדעתו ״כן היא דעת הרשב״א ז״ל בתשובה״. ואילו בתשו׳ הרשב״א שהובאה ברי״ו ובב״י סי׳ ע״ז (ציינם כב׳ הגרע״י שליט״א) מבואר דאם לא אמרה שאינה רוצה בכתובתה לא הפסידה כלום, ויוצא דס״ל דבכה״ג שלא אמרה לא בעינא בכתובתו, הדבר מתפרש שרוצה בכתובה, וא״כ אמאי לא נדוננה במורדת. וכתר״ה כתב עפי״ז: ״הא קמן שאין הרשב״א מצריך במורדת דמ״ע שתאמר לא